

SECTION 5
ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS;
FINANCIAL LAW; INFORMATION LAW

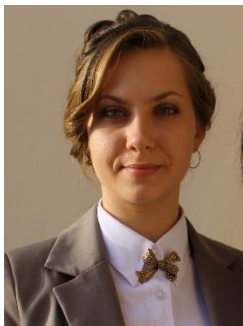
СЕКЦІЯ 5
АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС;
ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 374. 73

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Бурбика Михайло Михайлович,
д-р юрид. наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки ННІ права,
Сумський державний університет

Зайка Наталія Юрївна,
студентка VI курсу ННІ права,
Сумський державний університет

У статті розглянуто особливості розвитку складових фінансової системи України через призму економічної інтеграції до Європейського Союзу. Початок існування фінансової системи датується початком утворення держави та з того часу є невід'ємною її складовою. Фінансова система дозволяє державі накопичувати, акумулювати та використовувати фінансові ресурси задля забезпечення всіх сфер суспільного життя народу.

Головним суб'єктом фінансових відносин в ЄС є не держава, а багатонаціональне інтеграційне об'єднання, що відповідає якісно іншому рівню організації фінансової системи. Ця система є багаторівневою, проте ще не до кінця системно-впорядкованою, яка водночас характеризується певною органічною цілісністю, взаємопов'язаністю її складових та структурною єдністю її функціональних елементів.

Функціонування фінансової системи ЄС як сукупності національних фінансових систем і центральних фінансових інститутів ЄС забезпечується в результаті взаємодії важелів та інструментів цілісної системи фінансових механізмів, які функціонально гармонізовані відносно національних фінансових систем держав – членів ЄС і країн євроінтеграційного вектора розвитку.

Реалізація напрямів та завдань закріплених в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та проведення заходів визначених в цій статті дасть змогу реформувати фінансову систему нашої держави для забезпечення збалансованості її структури та підвищення стійкості до зовнішніх та внутрішніх негативних проявів у економіці та забезпеченню фінансової стабільності у довгостроковому періоді.

Ключові слова : фінансова система, Євроінтеграція, фінанси, банківський сектор, фінансовий ринок, інтеграційний процес.

Burbyka M. M., Zaika N. Yu. International Experience and Areas of Improvement of Financial System of Ukraine in the Context of European Integration. In the article the features of development of constituents of the financial system of Ukraine are considered through the prism of economic integration to European Union. Beginning of existence of the financial system is dated beginning of formation of the state and since then is her inalienable constituent. The financial system allows to the state to accumulate, to accumulate and use financial resources for the sake of providing of all spheres of public life of people.

The main subject of financial relations in EU is the not state, but multinational integration association that answers other level of organization of the financial system qualitatively. This system is multilevel, however yet not to the end system-well-organized, that at the same time is characterized certain organic integrity, mutually connected of her constituents and structural unity her functional elements.

Functioning of the financial system EU as is provided totality of the national financial systems and central financial institutes of EU as a result of cooperation of levers and instruments of the integral system of financial mechanisms that is functionally harmonized in relation to the national financial systems of the states - members of EU and countries.

Keywords : financial system, finances, Eurointegration, bank sector, financial market, integration process.

Вступ. Фінансова система найбільша загальна категорія фінансового права, яка виражає єдину політику органів держави, що здійснюють фінансово-правову діяльність всередині країни, щодо формування та функціонування фінансових інститутів держави.

Україна з моменту проголошення незалежності прагнула створити свою фінансову систему, яка була би конкурентоспроможною на міжнародному фінансовому ринку. Українська модель фінансової системи має ознаки системи ринкового типу, проте кожен інститут та елемент потребує удосконалення та вирішення наявних потреб. Ускладнює цей процес неоднозначність вивчення теоретичної та практичної сутності категорії «фінансова система», її зміст та структуру. Це дискусійне питання досліджується багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, як економічного так і правового профілю. Ці та інші перешкоди знижують результативність функціонування фінансової системи України в цілому та її структурних елементів.

Актуальність теми. Сьогодні, коли Україна взяла курс на Євроінтеграцію, необхідність у подоланні кризових явищ, впровадження реформ та пристосування вітчизняної фінансової системи до моделей країн ЄС стало першочерговим завданням держави. Європейський Союз в Угоді про асоціацію України з ЄС висунув ряд вимог, особливе та вирішальне значення серед яких мають пункти щодо реформування елементів національної фінансової системи, що зумовлює актуальність дослідження даної тематики.

Виклад основного матеріалу. Від рівня організації фінансової системи на пряму залежить ефективність, формування та реалізація

економіки і фінансово-економічної політики держави. Наявність досконалої фінансової системи для будь-якої держави є головною умовою ефективного функціонування її економіки.

Фінансова система це надзвичайно складна та розгалужена за внутрішньою будовою конструкція, при правильній побудові якої реалізується баланс між інтересами і протиріччями у фінансовій політиці та економіці. Це зумовлює складний, багатокомпонентний та трудомісткий процес формування оптимальних фінансових систем.

В сучасній науковій фінансово-економічній літературі для розуміння специфіки, особливостей та проблем фінансової системи, що необхідні для пошуку шляхів її удосконалення, ускладнюється невизначеністю підходів до її структурної перебудови з урахуванням тих позитивних та негативних змін, що мали місце протягом останнього часу. Крім того, інтеграція фінансової системи України у світовий економічний простір потребує урахування впливу зовнішнього середовища, міжнародного досвіду щодо формування системи фінансових інститутів та інфраструктурного забезпечення загалом для ефективного функціонування всіх секторів економіки, формування сучасної системи управління фінансами тощо.

Вивчаючи розвиток міжнародної фінансової системи вважаємо за необхідне розпочати дослідження з більш вужчої категорії, такої як «фінанси».

Поняття «фінанси» походить латинського «financia» – платіж що означає сукупність грошових засобів, які є в розпорядженні держави,

а також система їх формування, розподілу та використання [1, с. 10]. Провідні науковці минулого визначали фінанси як мірило добробуту країни, мірило цивілізації. Водночас І. І. Янжук трактував фінанси з «технічного» погляду як сукупність матеріальних засобів, необхідних для задоволення потреб держави [2, с. 44].

Інший відомий фінансист ХХ ст. І. Х. Озеров аналізує підстави взаємного впливу суспільства і фінансів та їх взаємозалежність. Так, він зазначає, що фінансова наука вивчає фінансове господарство, тобто сукупність відносин, які виникають на підставі отримання публічними союзами матеріальних засобів. Вона досліджує способи, за допомогою яких ці союзи добувають собі потрібні кошти, як ці способи відображаються на інших сторонах буття і чому в різні епохи переважають відмінні один від одного способи [3, с. 16]. За твердженням М. Ф. Івлієвої, фінанси є основою фінансового права, яке, на відміну від інших галузей права, базується на економіці [4, с. 20].

Зміст поняття «фінансова система» в Україні розглядається як дискусійне питання різними науковцями, починаючи від фінансистів та економістів і закінчуючи правознавцями. Ця проблема не знаходить єдиного вирішення у вчених через різні методи дослідження цієї категорії, адже юристи та економісти застосовують притаманний їм категоріальний, понятійний та методологічний апарат для досягнення своїх цілей.

Проте нас цікавить саме правове визначення категорії «фінансова система», що дасть змогу з'ясувати в подальшому її сутність, систему, складові елементи та механізм законодавчого врегулювання цього поняття. За допомогою спеціальних методів можливо розглянути фінансову систему у правовій площині як досить широку за змістом категорію.

Законодавець не надає загального визначення «фінансової системи» що спонукає шукачів звертатися до праць вітчизняних та зарубіжних науковців щодо вивчення цього поняття.

У фінансово-правовій літературі різних періодів прослідковується різний підхід до тлумачення фінансової системи держави.

Є. М. Ашмаріна розглядає фінансову систему як сукупність елементів, по-перше згрупованих у двох основних напрямках (фондів та суспільних відносин з їх акумулювання, перерозподілу та використання), і по - друге, як сукупність факультативних інструментів (інституційний механізм, методи, функції, фінансова політика, фінансове законодавство) [5, с. 5].

А. І. Худяков розуміє фінансову систему через організаційну складову як сукупність фінансових установ держави (фінансове відомство і його підрозділи, податкові органи, органи державного нагляду) [6, с. 38].

О. П. Кириленко визначає фінансову систему як «сукупність окремих сфер фінансових відносин, які пов'язані між собою, їм притаманні централізовані або децентралізовані фонди грошових коштів, є відповідний апарат управління та правове забезпечення» [7, с. 17-18].

Подібне визначення фінансової системи подано О. Р. Романенко: «сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають свої особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення» [8, с. 21].

Ми пропонуємо під фінансовою системою розуміти комплекс систем фінансових, правових та організаційних відносин а також інститутів бюджетних, банківських, небанківських установ, організацій усіх форм власності, регулювання якими здійснюється державою через фінансові органи управління з метою задоволення потреб держави та кожної особи в ній.

Саме функціонуюча фінансова система здійснює перерозподіл фондів грошових коштів, слугує для забезпечення економічних відносин в країні, створення валового внутрішнього продукту та регулює економічні відносини починаючи з державних фінансів та закінчуючи фінансами громадян.

Варто зазначити, що фінансова система України потребує кардинальних змін, оскільки особливості її функціонування не відповідають загальноєвропейським нормам і стандартам. За рахунок неефективної роботи фінансової системи у сучасних умовах відбувається не повне акумулювання фінансових ресурсів та нераціональний їх перерозподіл між різними сферами. У результаті цього гальмуються надходження інвестицій в країну, адже саме вони необхідні для сталого економічного розвитку та стабільного функціонування держави [9, с. 37].

Перебіг інтеграційних процесів у фінансові системи України реалізується за допомогою характерних методів та інструментів контролю й регулювання та координації окремих ланок та інститутів вітчизняної фінансової системи, спільна робота яких забезпечує сприятливі умови для підвищення економічної та інвестиційної привабливості країни, зростання рейтингів українських банківських та небанківських установ та ефективності імплементації міжнародного законодавства на вітчизняний лад.

На сьогодні фінансова система України характеризується значними структурними непорядкованостями, що зумовлено дискретністю та непропорційністю розвитку окремих її секторів протягом 2009-2014 років. Всебічними та резонансними викликами, що постали перед Україною у 2015 році, насамперед стали ескалація військового конфлікту, зниження економічної активності, погіршення торгівельного балансу, розбалансування державного бюджету, вплив депозитів та суттєве скорочення обсягів кредитування тощо [10].

Підписання Президентом України 27 червня 2014 року економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС дало змогу перейти нашій країні від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. На основі цієї угоди українським урядом була розроблена Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» метою якої стала імплементація положень Угоди і впровадження таким чином європейських стандартів життя та вихід України на міжнародну арену. В Угоді про асоціацію як і в Стратегії було закріплено напрями модернізації фінансової системи.

Заходи щодо впровадження вимог та стандартів європейської фінансової моделі розвитку базуються на спільному доробку ЄС (*acquis*) та передбачають можливість або необхідність адаптації нових умов для української фінансової системи які мають місце в сьогоденні. Ці умови закріплені у Додатку XVII до Угоди про асоціацію (наближення українського законодавства до яких має бути здійснено згідно ст. 133 Угоди), до яких можна віднести:

- впровадження, введення в обіг та нагляд за діяльністю установ, які будуть мати справу з обігом електронних грошей, так званих «крипто-грошей / валюти» (приміром, *bitcoin*);

- впровадження системи гарантування депозитів;

- забезпечення правильного та ефективного захисту інвесторів та інших споживачів послуг, які надаються елементами та інститутами фінансової системи;

- створення особливого підрозділу в системі суб'єктів фінансової діяльності – «фінансового бізнес-омбудсмена» – який може використовуватися як позасудовий інститут вирішення спорів, які виникають між органами державної влади, фінансовими інституціями та клієнтами у фінансовій сфері;

- затвердження чіткої концепції інтеграції України та законодавства у фінансовий простір ЄС;

- реформування банківського сектору для його потужного та конкурентоспроможного розвитку;

- формування політики державної підтримки фінансових посередників та інститутів основним завданням яких є стабілізація фінансової системи країни;

- удосконалення нормативно-правової бази національного законодавства для нівелювання нерівномірного розвитку банківських та небанківських інститутів, що в свою чергу дозволить в подальшому збалансувати розвиток ринку фінансових послуг.

За умов запозичення та адаптації міжнародного досвіду, також слід ініціювати процес створення єдиного мегарегулятора фінансового ринку на основі Департаменту банківського нагляду Національного банку України та Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Така реорганізація має відбутися у найближчі півтора роки відповідно до впровадження норм і положень Комплексної програми розвитку фінансового сектора України до 2020 року, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 18.06.2015 року № 391. Згідно програми до кінця 2016-го року планується визначити модель функціонування трьох регуляторів фінансового ринку та розглянути доцільність передачі функцій між ними [11].

Заходи, які сьогодні впливають із завдань «Стратегії – 2020», але не передбачаються умовами Угоди про асоціацію, необхідно здійснювати з урахуванням перспективи певних модифікацій інституціональної та функціональної структури фінансової системи ЄС, до якої необхідно буде адаптуватися з метою забезпечення готовності держави до подання заявки на повноцінне членство в Євросоюзі [12].

Аналізуючи всі думки запропоновані науковцями та беручи до уваги міжнародний та європейський досвід управління та функціонування фінансової системи України, ми пропонуємо здійснити ряд антикризових заходів для створення правильно-функціонуючої фінансової системи України яка стане конкурентоспроможною на загальноєвропейській ринковій арені:

1. Розробка концепції розбудови національної економіки, адекватної загальноєвропейським тенденціям розвитку, існуючій моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, а також

історичним, соціально-економічним і культурним особливостям України;

2. Розробка науково обґрунтованої концепції державного регулювання, яка має встановити межі втручання держави в фінансові відносини, визначити його форми і методи, розробити адекватні моделі соціально орієнтованої ринкової економіки, враховуючи особливості соціально-економічного розвитку України; передусім ця концепція повинна встановити масштаби інвестиційної діяльності держави, а також її зобов'язання щодо соціального забезпечення громадян;

3. Визначення загального обсягу і раціональної структури державних витрат на всіх рівнях влади, що має стати базою для побудови оптимальної для України на даному етапі її розвитку моделі перерозподілу ВВП через бюджет; а також — прийняттого рівня податкового навантаження і побудови оптимальної моделі податкової системи.

4. Законодавчо закріпити и щорічний звіт Міністерства фінансів перед Верховною Радою України про стан державних фінансів;

5. Змістити акценти із зовнішнього на розбудову внутрішнього державного кредиту, перетворивши його на інструмент фінансування інвестиційних проєктів;

6. Здійснити перехід від системи державного пенсійного, соціального і медичного забезпечення до пенсійного, соціального і медичного страхування;

7. Зміцнити систему державного фінансового контролю;

8. Оптимально розмежувати функції, компетенцію та завдання між органами державної влади та органами місцевого самоврядування у сфері фінансових відносин. Обсяги видатків місцевого самоврядування мають стати об'єктивною основою для формування доходної бази територіальних громад. Доходи місцевого самоврядування повинні формуватися переважно за рахунок власних та закріплених джерел, що закладе основи, з одного боку, фінансової автономії цих громад, а з другого — прямої і

безпосередньої відповідальності за стан справ у сфері надання громадських послуг. Процес становлення фінансів місцевого самоврядування має супроводжуватися запровадженням сучасної системи фінансового контролю та аудиту фінансових операцій і рахунків органів місцевого самоврядування. З цією з метою доцільно запровадити систему фінансових судів;

9. Враховуючи ризик довгострокового кредитування та інвестиційної діяльності, а також недостатність довгострокових ресурсів комерційних банків, що в сукупності унеможливує значні масштаби зазначених видів діяльності більшості комерційних банків, створити Український інвестиційний банк та Українську інвестиційну компанію за участю держави й іноземного капіталу.

10. Комерційним банкам, що здійснюють довгострокове кредитування та інвестиційну діяльність, забезпечити надання: державних гарантій, джерелом яких міг би бути "бюджет розвитку" та податкових пільг;

11. Сформувати інформаційну базу даних щодо сумнівних позичальників;

12. Створити реєстр заставленого майна та гарантій, який дозволив би запобігти подвійній заставі одного й того ж майна;

13. Створити умови для залучення в банківські установи коштів, що перебувають на руках у населення та в тіньовому обігу. Це дасть змогу розширити коло безготівкових розрахунків, підтримувати стабільність національної грошової одиниці, збільшити ресурсну базу довгострокового кредитування.

Отже, реалізація зазначених напрямів та завдань закріплених в Угоді про асоціацію та Стратегії «Україна – 2020» дасть змогу сформувати передумови перетворення фінансової системи України у конкурентоспроможне середовище, а забезпечення збалансованої структури фінансової системи та підвищення її стійкості до зовнішніх впливів сприятиме відновленню цілісності економіки та забезпеченню фінансової стабільності у довгостроковому періоді.

Використана література :

1. Федосов В. М. Государственные финансы / В. М. Федосов, Л. Д. Буряк, Д. Д. Бутаков и др. – К. : Лыбидь, 1991. – 276 с.
2. Янжуль И. И. Основные начала финансовой науки. Учения о государственных доходах / И. И. Янжуль. – СПб, 1890. – 243 с.
3. Озеров И. Х. Основы финансовой науки / И. Х. Озеров. – М. : Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1917. – 550 с.
4. Ивлева М. Ф. Финансовое право / М. Ф. Ивлева. – М.: Проспект, 2007. – 346 с.

5. Ашмарина Е. М. Взаимообусловленность системы финансового права и финансовой системы в Российской Федерации / Е. М. Ашмарина // Финансовое право. – 2008. – № 7. – С. 4-11
6. Худяков А. И. Финансовое право Республики Казахстан (Общая часть) / А. И. Худяков. – Алматы : Каржы-каражат, 1995. – 224 с.
7. Кириленко О. П. Фінанси (теорія і вітчизняна практика) / О. П. Кириленко – Тернопіль : Астон, 2002. – 212 с.
8. Романенко О. Р. Фінанси / О. Р. Романенко – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 371с.
9. Британська Н. Проблеми фінансової системи України в умовах ринкової економіки / Н. Британська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org/britanska-nn-krimets-oa-problemi-finansovoyi-sistemi-ukrayini-vumovah-rinkovoyi-ekonomiki>
10. Шляхи підвищення якості регулювання фінансової системи відповідно до європейських стандартів надання фінансових послуг // Аналітична записка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/2070/>
11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Урядовий веб-портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EUAssociation_Agreement_%28body%29.pdf
12. Стратегія розвитку України «Україна 2020 : стратегія національної модернізації». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/>